

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів
Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЯНЗЮК Аліна Анатоліївна

УДК 336.2

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
«ПДВ в Україні: проблеми адміністрування та напрями
вдосконалення»

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Аліна ЯНЗЮК

Керівник роботи
ДЕМА Дмитро Іванович
к.е.н., професор

Житомир – 2025

Робота виконана на кафедрі фінансів і кредиту Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Поліського національного університету, к.е.н., професор, Суліменко Лариса Антонівна

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

_____ допустити до захисту _____

Голова комісії _____ Олександр ВІЛЕНЧУК

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
допустити до захисту.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № ____ від «__» грудня 2025 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту _____ Лариса НЕДІЛЬСЬКА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Аліна Анатоліївна ЯНЗЮК** захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____,

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____ Тетяна ТОВСТУХА

«__» грудня 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Янзюк А. А. ПДВ в Україні: проблеми адміністрування та напрями вдосконалення. – *Кваліфікаційна робота на правах рукопису.*

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні, методичні та прикладні аспекти адміністрування податку на додану вартість в Україні. Розглянуто сутність і значення ПДВ як ключового елемента фіскальної системи, його історичний розвиток та правове регулювання. Проведено аналіз механізму адміністрування ПДВ, включаючи оцінку фіскального значення податку, динаміку його надходжень у 2021-2024 роках, розрахунок індикаторів ефективності та продуктивності, а також дослідження проблем бюджетного відшкодування й податкового контролю.

Ключові слова: податок на додану вартість, адміністрування, відшкодування, фіскальність, СЕА, СМКОР, ЄРПН, SAF-T UA.

ABSTRACT

Yanziuk A. A. VAT in Ukraine: problems of administration and directions for improvement. – Qualification thesis as a manuscript.

Qualification thesis for obtaining the master's degree in specialty 072 – Finance, Banking, Insurance and Stock Market. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification thesis investigates theoretical, methodological, and applied aspects of value-added tax (VAT) administration in Ukraine. The essence and significance of VAT as a key element of the fiscal system, its historical development, and legal regulation are considered. An analysis of the VAT administration mechanism is carried out, including the assessment of the fiscal importance of the tax, the dynamics of its revenues in 2021–2024, the calculation of efficiency and productivity indicators, as well as the study of problems related to budgetary reimbursement and tax control.

Keywords: value-added tax (VAT), administration, VAT reimbursement, fiscal role, Electronic VAT Administration System (SEA), Risk Monitoring System (SMKOR), Unified Register of Tax Invoices (URTI), SAF-T UA.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	8
Висновки до розділу 1.	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ	14
Висновки до розділу 2.	22
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ	23
Висновки до розділу 3.	28
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Податок на додану вартість є одним із ключових елементів податкової системи України, що забезпечує стабільне наповнення державного бюджету та виконує важливі економічні й соціальні функції. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності та цифрової трансформації особливої актуальності набуває питання ефективності адміністрування ПДВ. Складність процедур реєстрації податкових накладних, проблеми бюджетного відшкодування, технічні проблеми зі сторони електронних систем та поширення схем ухилення від сплати податку знижують рівень довіри бізнесу до держави. Тому дослідження проблем адміністрування ПДВ та пошук напрямів його вдосконалення є важливим завданням сучасної фінансової науки та практики.

Над проблемами адміністрування ПДВ та вдосконалення його справляння працює ряд науковців, серед них: Десятнюк О.М., Соколовська А.М., Іванов Ю.Б., Андрущенко В.Л..

Метою кваліфікаційної роботи є теоретико-методичне обґрунтування процесу адміністрування ПДВ та розробка практичних рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити сутність і значення ПДВ як ключового елемента фіскальної системи;
- дослідити історичний розвиток та правове регулювання ПДВ в Україні;
- здійснити аналіз механізму адміністрування ПДВ, включаючи оцінку його фіскального значення та динаміки надходжень;
- розрахувати індикатори ефективності та продуктивності ПДВ;
- дослідити проблеми бюджетного відшкодування та податкового контролю;
- визначити політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники адміністрування ПДВ;

- узагальнити міжнародний досвід адміністрування ПДВ та визначити можливості його адаптації в Україні;

Об'єктом дослідження є процес адміністрування податку на додану вартість в Україні. **Предметом дослідження** є сукупність методичних, теоретичних та прикладних аспектів адміністрування ПДВ.

Методи дослідження. Для вирішення окремих завдань застосовано: абстрактно-логічний метод для визначення сутності та елементів адміністрування ПДВ; метод синтезу при адаптації зарубіжного досвіду адміністрування податку на додану вартість; метод порівняльного аналізу при дослідженні економічних категорій, методик оцінки та напрямів вирішення проблем адміністрування; статистико-економічний метод для аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку адміністрування ПДВ в Україні; розрахунково-конструктивний метод для визначення індикаторів ефективності та продуктивності ПДВ.

В ході дослідження опубліковано в збірниках студентських наукових читань, такі наукові праці:

1. Янзюк А. А. PEST-аналіз як інструмент стратегічного управління процесами адміністрування ПДВ в Україні. Збірник праць IX Міжнар. наук.-практ. конф. (30 травня 2025 р). м. Житомир: Поліський університет. 2025. С.211-214.

2. Янзюк А. А. Ефективність адміністрування ПДВ в Україні. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету (27 листопада 2025 р). м. Житомир: Поліський університет. 2025. С.179-181.

3. Янзюк А.А Фіскальна роль та аналіз надходжень ПДВ. Студентські наукові читання 2025. Збірник праць IV Міжнар. наук.-практ. конф. (6-7 листопада 2025 р). м. Житомир: Поліський університет. 2025. С.351-354.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні проблем адміністрування ПДВ в Україні з урахуванням сучасних викликів та у визначенні

напрямів його вдосконалення на основі цифровізації та адаптації міжнародного досвіду.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення системи податкового адміністрування в умовах цифрової трансформації та підвищення економічної безпеки держави.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 35 сторінок, включає 7 таблиць, 1 схему та 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Непрямі податки становлять одну з основних форм оподаткування товарів і послуг, що реалізуються на внутрішньому ринку. Їх сутність полягає в тому, що податок нараховується у вигляді надбавки до ціни або тарифу, яку сплачує покупець під час придбання товарів чи отримання послуг, тоді як до бюджету ці кошти перераховує продавець або у деяких випадках виробник. Такий механізм забезпечує ефективність фіскального вилучення, оскільки не потребує безпосередньої участі податкових органів у процесі стягнення. [31, с.152]

Серед переваг непрямих податків варто виокремити їхню організаційну простоту та оперативність сплати, що знижує адміністративні витрати. Крім того, ці податки є стабільним джерелом бюджетних надходжень, забезпечуючи регулярність і повноту їх вилучення. Важливою функцією непрямих податків є їхній вплив на сукупне споживання: держава може регулювати попит і структуру споживання шляхом зміни ставок або переліку оподатковуваних товарів. [31, с. 152]

Водночас непрямі податки мають низку недоліків. Зокрема, вони не враховують рівень доходу окремих платників, що може призводити до соціальної нерівності, оскільки податкове навантаження однакове для всіх споживачів незалежно від їх фінансових можливостей. Крім того, вони здатні обмежувати прибутковість підприємств, особливо у випадках високих ставок. Ефективність застосування непрямих податків значною мірою залежить від правильного вибору об'єктів оподаткування, що потребує зваженого підходу з боку держави. [31, с. 152].

Непрямим податком є податок на додану вартість (ПДВ), так як він нараховується на кожному етапі виробництва та реалізації товарів і послуг, але в результаті платником є кінцевий споживач (Рис. 1.1).

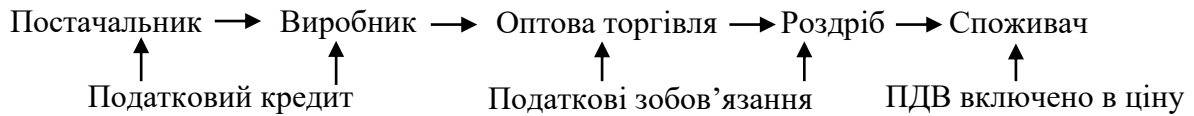

Рис. 1.1. Схема процесу формування ПДВ

Джерело: відповідно до [54, с. 6].

Яким чином формується ПДВ? Податок визначається як різниця між вартістю реалізованої продукції (податкове зобов'язання) та вартістю використаних ресурсів (податковий кредит). Наприклад, ви купили упаковку зошитів для продажу вартістю - 96 грн, (де в тому числі 16,00 ПДВ 20%), потім продали їх за 124 грн (де 20,67 ПДВ 20%) = $20,67 - 16,00 = 4,67$ грн маємо до сплати в бюджет. [44]

Податковий кредит формується на підставі отриманої від постачальника податкової накладної, яка має бути зареєстрована в Єдиному реєстрі податкових накладних. Така накладна підтверджує право платника на відшкодування суми ПДВ, сплаченої при придбанні товарів або послуг.

Податкове зобов'язання виникає в момент реалізації товарів чи надання послуг покупцю і оформлюється шляхом складання податкової накладної, яка засвідчує суму ПДВ, що підлягає нарахуванню та сплаті до бюджету. Це пояснюється тим, що податок на додану вартість, незалежно від того, чи він нараховується при імпорті, чи при реалізації вітчизняних товарів, є елементом єдиного податкового механізму. Водночас ці два види ПДВ мають різні особливості нарахування, адміністрування та впливу на бюджет.

ПДВ з імпорту нараховується митними органами під час ввезення товарів на митну територію України та сплачується безпосередньо при митному оформленні. Такий порядок забезпечує пряме надходження коштів до бюджету без застосування механізму податкового кредиту. Крім того, сплата ПДВ є обов'язковою умовою для отримання товару. Натомість ПДВ з реалізації вітчизняних товарів нараховується підприємствами при здійсненні операцій на внутрішньому ринку. Його адміністрування здійснюється через систему електронного обліку податкових накладних, що дозволяє формувати податковий кредит та передбачає можливість бюджетного відшкодування, особливо у

випадку експорту. Контроль за такими операціями здійснює Державна податкова служба України із застосуванням автоматизованих систем моніторингу ризикових транзакцій.

ПДВ як і більшість сучасних податків виник ще у XX столітті, на відмінну від таких як акцизи чи земельний податок, які відомі ще з давніх часів, проте на сьогодні він є одним із основних джерел, що наповнює бюджети більшості країн світу.

Момент запровадження ПДВ є досить спірним, оскільки існує два варіанти, щодо зародження даного податку: [43]

Перша версія: ПДВ запропонований німецьким підприємцем В. фон Сіменсом у 1918 р. (податок розглядався як технічна інновація, щоб поліпшити функціонування основних податків); [43]

І друга версія: ПДВ винайшов американський економіст Т. Адамс та використав в своїх роботах у період між 1910 і 1921-1923 рр (економіст запропонував ПДВ в якості заміни податку на доходи від підприємницької діяльності). [43]

І всього через декілька десятків років, а саме в 1954 у Франції вперше запровадили ПДВ, чим можна завдячити економісту Морісу Лоре. Зрештою про податок дізналися у різних куточках світу і нині він діє більш ніж у 160 країнах із ставками від 5% до 28%. Не прижився ПДВ лише у США, де має перевагу податок з продажу, а також у деяких багатих на ресурси малих державах і країнах. До речі, наявність ПДВ є обов'язковою умовою для вступу до Європейського Союзу. [43]

Певною мірою ПДВ здобув свою популярність через те, що дозволив державам швидко збалансувати бюджети в умовах зростання ролі держави у середині XX століття. Його ефективність пояснюється простотою адміністрування та здатністю забезпечувати стабільні доходи.

А от в Україні податок на додану вартість був запроваджений з початком ринкових відносин. Першим нормативно-правовим актом, який офіційно ввів ПДВ у національну систему оподаткування, став Закон України «Про податок на

добавлену вартість» від 20 грудня 1991 року [6], що набрав чинності 1 січня 1992 року. Згодом, у зв'язку з реформуванням податкового законодавства, цей закон поступово зазнавав змін, до того моменту поки у 2010 році всі положення щодо ПДВ не були інтегровані до Розділу V Податкового кодексу України, який набрав чинності з 1 січня 2011 року та діє донині. [33]

Завдяки податку на додану вартість державний бюджет України значною мірою наповнюється. Його правове регулювання ґрунтується на системі нормативно-правових актів, серед яких центральне місце посідає Податковий кодекс України. Зокрема, вище згаданий, Розділ V Податкового кодексу України «Податок на додану вартість»[33] визначає основні елементи правового механізму функціонування цього податку: коло платників, об'єкти оподаткування, базу оподаткування, ставки, порядок нарахування податкових зобов'язань, формування податкового кредиту, а також особливості адміністрування ПДВ.

Механізм адміністрування податку на додану вартість в Україні охоплює комплекс процедур, що забезпечують облік платників, контроль за оподатковуваними операціями, реєстрацію податкових накладних та реалізацію специфічних елементів фіскального регулювання. Відповідно до Податкового кодексу України, платниками ПДВ визнаються особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з постачанням товарів або послуг, імпортом, отриманням послуг від нерезидентів, а також нерезиденти, що надають електронні послуги на території України. Реєстрація платника ПДВ може бути добровільною або обов'язковою — за умови перевищення граничного обсягу оподатковуваних операцій.

Об'єктом оподаткування виступають операції з постачання товарів і послуг на митній території України, ввезення товарів на територію України, а також вивезення товарів за межі митної території. Базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість товарів чи послуг, визначена з урахуванням усіх податків і зборів, за винятком ПДВ.

Ставки ПДВ в Україні встановлені на рівні 20% (основна ставка), 14% (для імпорту певних видів сільськогосподарської продукції), 7% (для окремих категорій товарів, зокрема лікарських засобів) та 0% (експортні операції). Законодавство також передбачає перелік операцій, що не є об'єктом оподаткування або звільнені від оподаткування, що має важливе значення для соціально орієнтованих сфер економіки. [33]

Ключовим елементом контролю є податкова накладна, вона є обов'язковою для всіх операцій, що підлягають оподаткуванню ПДВ, включаючи операції за нульовою ставкою та звільнені від оподаткування. Податкова накладна складається платником ПДВ на дату виникнення податкових зобов'язань і реєструється в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Дата складання накладної визначається за принципом «першої події»: це або дата відвантаження товару (надання послуги), або дата отримання передоплати. Податкова накладна має бути зареєстрована в ЄРПН протягом 15 календарних днів з моменту складання. Підтвердженням реєстрації є електронна квитанція, яка надсилається протягом операційного дня. Накладна є підставою для формування податкового кредиту у покупця. Якщо вона не зареєстрована або містить помилки, покупець втрачає право на віднесення суми ПДВ до податкового кредиту.

До особливостей адміністрування відносять:

- Блокування податкових накладних (ДПС може призупинити реєстрацію накладних за критеріями ризиковості);
- Бюджетне відшкодування (платник може претендувати на повернення коштів, якщо сума податкового кредиту перевищує зобов'язання);
- Розрахунки коригування (використовуються для зміни суми ПДВ у вже зареєстрованій податковій накладній);
- Автоматизовані перевірки (застосування алгоритмів для виявлення фіктивних операцій, що ускладнює адміністрування).

Система адміністрування ПДВ також передбачає електронну взаємодію платників із контролюючими органами. В умовах цифрової трансформації економіки фіскальні органи активно впроваджують цифрові технології для адміністрування податків. З 2015 року в Україні функціонує система електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), яка забезпечує автоматизований облік податкових зобов'язань і податкового кредиту, а також контроль за відповідністю податкових накладних [32]. Крім того, запроваджено систему моніторингу податкових ризиків (СМКОР) [32], яка дозволяє виявляти фіктивні операції та запобігати схемам ухилення від сплати ПДВ. У 2023–2025 роках триває поступовий перехід до формату SAF-T UA — єдиного електронного стандарту обміну податковими даними, що відповідає вимогам ЄС [37].

Таким чином, механізм адміністрування ПДВ в Україні є багатокомпонентним, його ефективність безпосередньо впливає на стабільність державних фінансів, інвестиційну привабливість країни та рівень довіри платників до податкової системи загалом.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено еволюцію становлення ПДВ. У порівнянні з історично сформованими податками, ПДВ є відносно новим інструментом фіскальної політики. Податок на додану вартість набув значної популярності в низці країн, завдяки можливості постійно наповнювати бюджет країни. Адже сплата ПДВ відбувається щодня, щотижня, щомісяця та щороку. В Україні ПДВ вперше запроваджено в 1992 році.

2. Визначено, що ПДВ це непрямий податок, який формується на кожному етапі виробництва та реалізації товарів чи послуг, але в результаті сплачується кінцевим споживачем. ПДВ регулюється за рахунок ставок та

попиту на товар, але він не підлаштовується під споживача та його фінансові можливості.

3. Головним елементом контролю є податкова накладна, вона є обов'язковою для всіх операцій, що підлягають оподаткуванню. Механізм адміністрування ПДВ є прямо пов'язаним з накладною, затримки в реєстрації, помилки при оформленні, невідповідність даних та спроби їх сфальсифікувати перешкоджають процесу стягнення даного податку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ

Податок на додану вартість — це не просто фіскальний інструмент. Це джерело, що живить державу та забезпечує його життєздатність, гнучкість і стійкість у найскладніші періоди, зокрема під час воєнного стану.

У контексті бюджетної політики держави поняття фіскального значення відіграє ключову роль у визначенні ефективності окремих податків як джерел наповнення бюджету. Цей критерій дозволяє оцінити податок не лише з точки зору його частки у загальних доходах, а також з огляду на широку базу оподаткування, стабільність надходжень, ефективність адміністрування та здатність реагувати на зміни в економічному середовищі.

З метою наочного представлення фіскального значення ПДВ доцільно звернутися до розподілу податкових надходжень до державного бюджету України за видами податків у 2021-2024 рр.(Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл податкових надходжень до держбюджету за основними видами податків, %.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Податок на доходи фізичних осіб	10,6%	8,3%	7,7%	10,4%
Податок на прибуток підприємств	11,4%	6,5%	5,4%	8,7%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	6,2%	4,8%	2,3%	1,7%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	12,0%	12,0%	8,0%	8,6%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	29,5%	14,2%	13,7%	14,9%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	6,4%	3,4%	3,5%	3,4%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	6,1%	2,3%	2,8%	3,4%
Інші податки та збори	3,2%	1,7%	1,7%	1,7%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	4,3%	4,9%	4,6%	4,0%
Інші неподаткові надходження	9,2%	14,5%	32,5%	27,2%
Інше	1,1%	27,4%	17,8%	16,0%

Джерело: сформовано відповідно до даних[13].

Проаналізувавши надходження до держбюджету України за 2021–2024 роки. Є очевидним, що ПДВ має високий фіскальний потенціал в порівнянні з іншими податками. У 2021 році сумарна частка ПДВ (з вітчизняних та імпортованих товарів) становила 41,5% усіх доходів бюджету, що є найвищим показником серед усіх податкових надходжень. У 2022–2023 роках через повномасштабне вторгнення, частка ПДВ знизилася до 26,2% та 21,7% відповідно, однак у 2024 році спостерігається ознака стабілізації — показник зріс до 23,5%. Це свідчить про поступове відновлення економічної активності.

Для того, щоб поглибити розуміння фіскального значення податку на додану вартість доцільно звернутися не лише до його частки у структурі доходів бюджету, а й до абсолютних показників надходжень. У табл. 2.2 представлено обсяги надходжень ПДВ з імпорту та внутрішнього ринку, а також загальні доходи державного бюджету України за 2021-2024 роки.

Таблиця 2.2.

**Показники надходження ПДВ до державного бюджету України
у 2021-2024 рр.**

Період	ПДВ з імпорту, млрд грн	ПДВ з вітчизняних товарів, млрд грн	Загальні надходження, млрд грн
2021 р.	380,7	155,8	536,5
2022 р.	253,1	213,9	467,0
2023 р.	366,2	214,6	580,8
2024 р.	390,3	231,6	621,9

Джерело: розраховано на основі [11].

У 2021 році надходження ПДВ з імпорту становили 380,7 млрд грн, що майже в 2,5 рази перевищувало надходження з вітчизняних товарів — 155,8 млрд грн. Така структура свідчить про високу залежність бюджету від зовнішньоекономічної діяльності, зокрема імпорту товарів. У 2022 році, попри початок повномасштабної війни, ПДВ з внутрішнього ринку зріс до 213,9 млрд грн, майже зрівнявшись з імпортованим компонентом (253,1 млрд грн) - це може свідчити про перерозподіл фіскального навантаження на внутрішній ринок, а також про адаптацію бізнесу до нових умов. Проте вже у 2023–2024 роках спостерігається стабільне зростання як надходжень ПДВ з імпорту, так і з

вітчизняних товарів, що свідчить про поступове відновлення економічної активності.

Щоб мати змогу оцінити всі аспекти податку на додану вартість доцільно провести дослідження для знаходження основних індикаторів фіскальної ефективності. Для цього здійснюється розрахунок таких показників: коефіцієнта ефективності ПДВ у ВВП, ефективної ставки ПДВ та продуктивності ПДВ. (Таблиця 2.3)

Таблиця 2.3.

Індикатори фіскальної ефективності

Коефіцієнт ефективності ПДВ у ВВП	$KE = \frac{\Phi_{\text{ПДВ}}}{\text{ВВП}} \times \frac{100\%}{\text{СП}_{\text{ПДВ}}}$
	$\Phi_{\text{ПДВ}}$ - фактичні надходження ПДВ; $\text{СП}_{\text{ПДВ}}$ – загальна ставка податку на додану вартість; ВВП – внутрішній валовий продукт.
Ефективна ставка ПДВ	$ЕС_{\text{ПДВ}} = \frac{\Phi_{\text{ПДВ}}}{V_{\text{дг}} + V_{\text{но}} + V_{\text{у}}} \times 100\%$
	$V_{\text{дг}}$ – кінцеві споживчі витрати домашніх господарств; $V_{\text{но}}$ – кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій; $V_{\text{у}}$ – кінцеві споживчі витрати уряду.
Продуктивність ПДВ	$П_{\text{ПДВ}} = \frac{ЕС_{\text{ПДВ}}}{\text{СП}_{\text{ПДВ}}} \times 100\%$

Джерело: відповідно до [9].

Коефіцієнт ефективності ПДВ у ВВП відображає частку податкових надходжень у структурі валового внутрішнього продукту, що припадає на кожен відсоток номінальної ставки податку.

Ефективна ставка ПДВ характеризує рівень результативності адміністрування податку. Чим ближче цей показник до встановленої законодавчо ставки, тим вищою є ефективність адміністрування, що свідчить про рівномірне охоплення податковою базою.

Продуктивність ПДВ доповнює характеристику ефективної ставки, відображаючи співвідношення між фактичною та стандартною ставкою податку.

З метою практичного застосування зазначеного методу, на основі офіційних статистичних даних, здійснено розрахунок ключових індикаторів фіскальної ефективності ПДВ за період 2021-2024 років. (Таблиця 2.4).

Динаміка показників фіскальної ефективності ПДВ

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Фактичні надходження ПДВ, млрд грн	536,5	467,0	580,8	621,6
ВВП, млрд грн	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Кінцеві споживчі витрати домогосподарств, млрд грн	3717,8	3283,9	3918,1	4643,0
Кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій, млрд грн	49,3	98,3	123,8	133,5
Кінцеві споживчі витрати уряду, млрд грн	967,1	2087,1	2774,2	2904,3
Коефіцієнт ефективності ПДВ	0,49	0,45	0,44	0,41
Ефективна ставка ПДВ у %	11,33	8,54	8,52	8,09
Продуктивність ПДВ у %	56,66	42,69	42,61	40,46
Ставка ПДВ у %	20,00			

Джерело: розраховано та сформовано на основі даних [26, 3, 11]

У досліджуваний період спостерігається поступове зниження коефіцієнту ефективності ПДВ: з 0,49 у 2021 році до 0,41 у 2024 році, що свідчить про зменшення ефективності адміністрування ПДВ та зростання втрат бюджету. Значення ефективної ставки ПДВ у 2021 році становило 11,33%, тоді як у 2024 році знизилося до 8,09%. Така динаміка свідчить про зменшення рівномірності застосування ставки ПДВ до об'єктів оподаткування, що може бути наслідком зростання частки неоподатковуваних операцій або тіньової економіки. Чим ближче ефективна ставка до нормативної, тим вищою є якість адміністрування податку, однак у досліджуваний період спостерігається її віддалення від встановленого рівня.

У 2021 році продуктивність ПДВ становила 56,66%, а у 2024 році знизилася до 40,46%, що свідчить про зменшення фіскальної віддачі ПДВ. Така тенденція може бути зумовлена структурними змінами в економіці, зниженням частки оподаткованого споживання або недостатнім охопленням податковою базою.

Загалом, аналіз індикаторів фіскальної ефективності ПДВ за 2021–2024 роки засвідчує негативну динаміку, що потребує перегляду підходів до адміністрування податку, оптимізації пільг та посилення контролю за дотриманням податкового законодавства.

Окрім традиційних індикаторів фіскальної ефективності, які відображають здатність податку на додану вартість забезпечувати стабільні надходження до бюджету, важливо також аналізувати індикатори ефективності податкового адміністрування ПДВ, що характеризують якість управління, контроль та обслуговування платників податків.

Індикатори ефективності адміністрування ПДВ охоплюють такі ключові аспекти як податковий розрив, коефіцієнти збирання ПДВ (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5.

Індикатори ефективності адміністрування ПДВ

Показники	Формула
<i>Валовий податковий розрив</i>	$\text{ВПР} = \text{ПДВ}_{\text{факт}} - \text{ПДВ}_{\text{план}}$
<i>Коефіцієнт збирання ПДВ</i>	$K_{\text{зб}} = \frac{\text{ПДВ}_{\text{факт}}}{\text{ПДВ}_{\text{план}}}$

Джерело: відповідно до [9].

Валовий податковий розрив — це показник, який відображає різницю між запланованими податковими надходженнями до бюджету та фактично отриманими сумами.

Коефіцієнт збирання ПДВ слугує інструментом для кількісної оцінки податкових втрат, зумовлених недотриманням законодавства та ухиленням від сплати податку.

В підсумку розрахунків (Таблиця 2.6) було виявлено, що у 2021 році спостерігалось перевиконання плану надходжень ПДВ: валовий податковий розрив становив +11,6 млрд грн, а коефіцієнт збирання — 1,022, що свідчить про ефективне адміністрування та високий рівень податкової дисципліни. Натомість у 2022–2024 роках зафіксовано від’ємні значення розриву (від –91,8 до –174,2 млрд грн) та зниження коефіцієнта збирання (до 0,767–0,781), що вказує на зростання недонадходжень і послаблення фіскального контролю.

Розраховані індикатори ефективності адміністрування ПДВ

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024р.
Фактичні надходження ПДВ, млрд грн	536,5	467,0	580,8	621,6
Планові надходження ПДВ, млрд грн	524,9	608,8	672,6	795,8
Валовий податковий розрив	11,6	-141,8	-91,8	-174,2
Коефіцієнт збирання ПДВ	1,022	0,767	0,864	0,781

Джерело: обчислено за даними [11].

Отримані результати засвідчують, що ефективність адміністрування ПДВ в Україні залишається обмеженою, що зумовлює необхідність розгляду ключових елементів цієї системи, зокрема механізму бюджетного відшкодування ПДВ як одного з найчутливіших індикаторів ефективності адміністрування.

Бюджетне відшкодування ПДВ виконує не лише фіскальну, а й інституційну функцію — воно демонструє рівень прозорості податкової системи, ступінь довіри бізнесу до держави та якість податкового контролю. У контексті зростання податкового розриву та поширення схем ухилення, саме механізм відшкодування ПДВ потребує особливої уваги як потенційна зона ризику та водночас інструмент стабілізації.

У період 2021-2024 років спостерігалися суттєві коливання в обсягах заявленого та фактично відшкодованого ПДВ, що відображає як макроекономічні зміни, так і трансформації у податковій політиці. Зокрема у 2021 році обсяг заявленого до відшкодування ПДВ становив 99,2 млрд грн, з яких 92,3 млрд грн було фактично повернуто платникам. У 2022 році, на тлі початку повномасштабної війни, обсяг фактичного відшкодування скоротився до 84,6 млрд грн, попри збільшення заявлених сум до 106 млрд грн. Суттєве зростання відбулося у 2023 році — відшкодовано 132,4 млрд грн, що на 56 % більше, ніж у 2022 році. А вже у 2024 році, за попередніми оцінками, обсяг відшкодування перевищив 145 млрд грн. [48, 7]

Ці дані підтверджують, що ефективність адміністрування ПДВ не може оцінюватися ізольовано — вона має розглядатися у взаємозв'язку з динамікою

бюджетного відшкодування, структурою перевірок, рівнем автоматизації процесів та наявністю залишків невідшкодованих сум.

Структура перевірок, пов'язаних з ПДВ, визначена Методикою ДПС України і охоплює послідовні етапи аналізу податкової звітності, облікових регістрів та первинних документів. У контексті податкового контролю за ПДВ, Державна податкова служба України затвердила спеціальну Методику (наказ №446 від 09.06.2023 р.) [25], яка регламентує порядок проведення документальних перевірок платників податку на додану вартість. Основна мета таких перевірок — встановити своєчасність, достовірність і повноту нарахування та сплати ПДВ, а також правильність його відображення у звітності.

Перевірка ПДВ починається з ознайомлення контролюючого органу з наказом про облікову та податкову політику платника. Це дозволяє зрозуміти принципи ведення бухгалтерського та податкового обліку, що застосовуються на підприємстві. Далі здійснюється аналіз податкових декларацій з ПДВ, уточнюючих розрахунків, фінансової та статистичної звітності, реєстрів бухгалтерського обліку, а також первинних документів, які підтверджують здійснення господарських операцій. Ключовими напрямками перевірки є: формування податкових зобов'язань, податкового кредиту та повнота декларування. Особлива увага приділяється правильності визначення бази оподаткування, адже саме вона є основою для розрахунку податкового зобов'язання.

Процедура перевірки передбачає послідовне виконання дій, спрямованих на отримання доказів щодо відповідності діяльності платника вимогам Податкового кодексу України. Це включає як суцільну, так і вибіркочу перевірку документів, що підтверджують об'єкти оподаткування. Інформація, отримана під час перевірки, використовується виключно в межах законодавства, а її розголошення заборонено.

Загалом з адмініструванням пов'язана низка системних проблем, навіть після запровадження електронного адміністрування ПДВ. Серед основних елементів цієї системи — електронний кабінет платника, система електронного

реєстру податкових накладних, автоматизоване бюджетне відшкодування та сервіси для подання звітності. Ці інструменти значно спростили взаємодію між бізнесом і податковими органами, скоротили час обробки документів та зменшили кількість помилок, пов'язаних із людським фактором. Однак, система залишається складною для малих і середніх підприємств, які не завжди мають доступ до кваліфікованих бухгалтерів або ІТ-фахівців. До того ж технічні збої в роботі електронних сервісів, особливо під час пікових періодів звітності, створюють ризики несвоєчасного подання документів і нарахування штрафів.

Крім того, система електронного адміністрування ПДВ не може ефективно протидіяти схемам фіктивного кредитування та ухиленню від сплати податків. Незважаючи на автоматизовану перевірку податкових накладних, існують випадки, коли недобросовісні платники використовують «транзитні» компанії або підроблені документи для формування незаконного податкового кредиту. Це свідчить про потребу в удосконаленні алгоритмів ризик-орієнтованого моніторингу та посиленні аналітичної складової системи. Ще однією проблемою є складність процедури бюджетного відшкодування ПДВ. Хоча вона частково автоматизована, платники часто стикаються з затримками, додатковими перевітками та необхідністю надання великої кількості підтверджувальних документів. Це створює додаткове навантаження на бізнес і знижує довіру до податкової системи.

У контексті цифровізації важливо також враховувати питання кібербезпеки. Зростання обсягів електронної інформації та її централізоване зберігання підвищує ризики витоку даних, несанкціонованого доступу та кібератак. Тому держава має інвестувати в захист інформаційної інфраструктури та підвищення цифрової грамотності платників податків.

Поряд із потребою налагодження технічного процесу захисту даних, важливим елементом цифрового адміністрування ПДВ залишається аналітичний контроль за фінансовими потоками. У цьому контексті фахівці Державної податкової служби постійно здійснюють моніторинг фінансових операцій з метою виявлення схем ухилення від сплати ПДВ, серед яких найпоширенішими

є безтоварні операції, що формують фіктивний («паперовий») податковий кредит. Учасниками таких схем виступають підприємства різних галузей, зокрема імпортери та торговельні компанії, які реалізують товар за готівку без відображення в обліку. Механізм ухилення полягає в укладанні фіктивних угод на постачання товарів або послуг, походження яких не підтверджується по ланцюгу постачання, так звана «скрутка», а самі товари не реалізуються, а лише обліковуються на складах. Приклади таких схем варіюються залежно від галузі. Окремо виділяються випадки завищення вартості товарів при бюджетних закупівлях, де націнка може сягати подвійної собівартості, що дозволяє мінімізувати податкові зобов'язання та привласнювати державні кошти. Для протидії таким схемам застосовують превентивні заходи: визначає ризикових платників, проводить перевірки та аналітичні дослідження, а у разі виявлення порушень — передає матеріали до правоохоронних органів.

Про ефективну роботу свідчать данні ДПСУ, а саме те, що з 2023 року передано до правоохоронних органів матеріали щодо ухилення від сплати податків на загальну суму 10,6 млрд гривень.[10]

Висновки до розділу 2

1. Податок на додану вартість є ключовим джерелом формування доходів державного бюджету України. Він має перевагу у відсотковому еквіваленті в порівнянні з іншими податками. До того ж, ПДВ з імпорту зазвичай має більшу частку ніж ПДВ із вітчизняних товарів.

2. Можна ствердити, що ПДВ є стабільним податком, так як його сплата проходить постійно, проте він залежний від економічних коливань, кризових моментів або в нашому випадку від війни.

3. Показники фіскальної ефективності та ефективності адміністрування ПДВ вказують на те, що з роками номінальна ставка податку втрачає свою

ефективність, за рахунок цього фактичні надходження відстають від планових надходжень.

4. Адміністрування не є ефективним певною мірою. Через брак технологічних ресурсів та недостатнього розуміння платників податків про економічну важливість їх доброчесності, до бюджету не надходить та частка коштів яка є насправді в неофіційному, прихованому виді.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ефективність адміністрування ПДВ визначає рівень бюджетного наповнення та стабільність податкової системи загалом. В умовах політичної нестабільності, економічних викликів, постійних змін законодавства, процесів цифровізації та глобалізації виникає потреба у стратегічному перегляді підходів до адміністрування податку на додану вартість. У цьому контексті особливого значення набуває використання аналітичних інструментів, зокрема PEST-аналізу, який дозволяє комплексно оцінити зовнішні чинники та виробити рекомендації щодо вдосконалення системи [4].

PEST-аналіз (Political, Economic, Social, Technological) — це метод стратегічного оцінювання, що дає змогу визначити вплив зовнішнього середовища на функціонування певної сфери [4]. Його застосування у сфері адміністрування ПДВ дозволяє ідентифікувати ризики, пов’язані з державними рішеннями та законодавчими змінами, врахувати економічні умови, рівень інфляції та масштаби тіньового сектору, оцінити суспільне ставлення до податкової політики, а також визначити перспективи, які відкриває цифровізація обліку та звітності. (Рис 3.1)

Рис.3.1. Основні фактори впливу чинників на адміністрування ПДВ.

Джерело: відповідно до [53, с.2].

Загалом на ефективність адміністрування ПДВ впливає низка чинників. Серед них:

Політичні чинники. Часті зміни законодавства та нестабільність у взаємодії з платниками визначають умови функціонування системи. Постійні корегування у правовій базі зумовлені євроінтеграційними процесами, війною та потребою наповнення бюджету.

Економічні чинники. Заниження зобов'язань, значний обсяг тіньової економіки, та фіктивні схеми з ПДВ негативно впливають на бюджет. За даними Мінфіну, у 2022 році податковий розрив із ПДВ перевищив 20% [1]. Водночас спрощення процедур відшкодування для експортерів та малого бізнесу може стимулювати економічну активність.

Соціальні бар'єри. Податковий тиск сприймається як надмірний, а рівень довіри до державних інституцій залишається низьким. Лише 27% громадян вважають сплату податків громадянським обов'язком[20]. Проте поступове підвищення прозорості адміністрування сприяє формуванню більш відповідального ставлення платників.

Технологічні обмеження. Впровадження електронних сервісів (наприклад СЕА ПДВ, СМКОР) значно автоматизувало процеси та зменшило ризики фіктивного кредиту. Однак проблеми з технічними збоями, нерівним доступом до цифрових інструментів та автоматичним блокуванням накладних залишаються актуальними.

Для підвищення ефективності системи необхідно мінімізувати часті зміни в законодавстві, забезпечити прозорість правил, розширити функціонал ЄРПН та інтегрувати його з іншими державними базами. Важливим напрямом є також просвітницька робота серед підприємців щодо переваг добровільної сплати податків.

Незважаючи на політичну нестабільність, тіньову економіку, низький рівень довіри та технологічні бар'єри, за умови системного підходу Україна має потенціал створити ефективну, прозору та справедливую систему адміністрування ПДВ.

Впровадження електронних технологій у сфері адміністрування ПДВ в Україні є одним із ключових напрямів трансформації фіскальної системи, що має на меті підвищення прозорості, ефективності та довіри до податкових органів. Одним із базових елементів стало функціонування Єдиного реєстру податкових накладних, який забезпечує фіксацію операцій у режимі реального часу та контроль за формуванням податкового кредиту. Водночас система моніторингу критеріїв оцінки ризиків СМКОР, запроваджена для боротьби з фіктивним ПДВ, викликала значну кількість суперечок через непрозорість алгоритмів та масове блокування накладних добросовісних платників. У 2023–2024 роках кількість скарг на блокування податкових накладних сягала рекордних показників, що засвідчило потребу в удосконаленні механізму ризик-орієнтованого контролю. Важливим кроком у напрямі гармонізації з європейськими стандартами стало впровадження SAF-T UA (Standard Audit File for Tax – Ukraine) — цифрового формату обміну бухгалтерськими даними між платниками та податковими органами. SAF-T UA — це українська адаптація міжнародного стандарту SAF-T (Standard Audit File for Tax), розробленого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для електронного обміну достовірними бухгалтерськими даними між підприємствами та податковими органами.

Впровадження SAF-T UA в Україні має на меті модернізацію податкової системи шляхом підвищення ефективності адміністрування ПДВ, забезпечення прозорості фіскальних процесів та формування сприятливого бізнес-середовища. SAF-T UA, як стандартизований електронний формат обміну бухгалтерськими даними, дозволяє автоматизувати податкові перевірки, зменшити кількість помилок і посилити контроль за достовірністю звітності.

Для податкових органів SAF-T UA відкриває низку переваг: по-перше, він спрощує проведення аудитів завдяки уніфікованому формату даних, що полегшує їх аналіз; по-друге, знижує ризики шахрайства та технічних помилок, оскільки електронна структура унеможливорює довільне трактування інформації; по-третє, сприяє автоматизації перевірок у межах реалізації Національної стратегії доходів. Крім того, SAF-T UA гармонізує українське податкове

адміністрування з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями ОЕСР, що є важливим кроком до інтеграції у глобальний фінансовий простір.

Для бізнесу SAF-T UA також має суттєві переваги. Він спрощує процес звітності завдяки єдиному формату подання даних, зменшує кількість помилок, пов'язаних із ручним введенням, та полегшує проходження податкових аудитів. Надання повної інформації у SAF-T файлі знижує потребу в додаткових запитах з боку контролюючих органів, що зменшує адміністративне навантаження на підприємства. Крім того, вимога щодо деталізації фінансових операцій має стимулювати покращення внутрішніх облікових процесів, а аналіз SAF-T даних дозволяє зробити процес відбору платників для перевірок більш прозорим і прогнозованим.

Зарубіжний досвід адміністрування ПДВ демонструє високий рівень цифровізації, стандартизації та автоматизації податкових процесів, що може слугувати орієнтиром для вдосконалення української системи. У більшості країн Європейського Союзу, а також у Великій Британії, Канаді та Австралії, впроваджено електронні формати звітності, системи ризик-орієнтованого контролю та інтеграцію облікових платформ із податковими органами. [18]

Один із ефективних прикладів адміністрування ПДВ демонструє Польща, яка у 2016 році запровадила формат JPK (Jednolity Plik Kontrolny) — електронний файл для податкового контролю, що охоплює ПДВ, бухгалтерські записи, податок на прибуток. JPK_VAT став обов'язковим для всіх платників ПДВ, а його подання здійснюється щомісяця. Система дозволяє автоматичний аналіз ризиків, зменшує кількість перевірок і підвищує ефективність адміністрування. [18]

Румунія застосувала поетапний підхід до впровадження SAF-T: спочатку для великих платників, потім для середніх і малих. Крім того, країна активно використовує систему e-Factura, яка забезпечує електронне виставлення рахунків-фактур і контроль ланцюгів постачання. Це дозволяє податковим органам оперативно виявляти фіктивні операції та зменшувати податковий розрив. [18]

У Франції з 2024 року запроваджується обов’язкова електронна звітність з ПДВ та e-invoicing для B2B-операцій. Через платформу Chorus Pro здійснюється обмін рахунками-фактурами з державними органами, що забезпечує автоматичне зіставлення звітності з фактичними операціями та знижує ризики ухилення. [18]

Великобританія реалізує програму Making Tax Digital, яка зобов’язує бізнес вести цифровий облік і подавати звітність через ліцензоване програмне забезпечення. З 2022 року всі платники ПДВ мають подавати звітність у цифровому форматі, що дозволяє автоматичне оновлення даних, зменшення помилок і підвищення прозорості. [18]

У Канаді адміністрування ПДВ (GST/HST) базується на високому рівні автоматизації. Податкові органи використовують аналітику великих даних для виявлення ризикових платників, а електронні кабінети інтегруються з бухгалтерськими системами, що забезпечує ефективну взаємодію між бізнесом і фіскальними структурами. [18]

В ході дослідження проведено прогноз надходження ПДВ на 2025–2027 роки для цього використано метод екстраполяції середнього темпу приросту фактичних надходжень за 2021–2024 роки (без урахування кризового 2022 року). Середній темп приросту становить близько 8% на рік.

Методика передбачає побудову трьох сценаріїв:

- Базовий – зростання фактичних надходжень на 7–8% щорічно.
- Оптимістичний – зростання на 10–12% за умови швидкого економічного відновлення та підвищення ефективності адміністрування.
- Песимістичний – зростання лише на 3–4% у випадку збереження кризових явищ.

В результаті розрахунків на основі статистичних даних, отримано прогнозовані показники у базовому сценарії надходження ПДВ становитимуть (Таблиця 3.1.):

Таблиця 3.1.

Прогноз надходження ПДВ у 2025-2027 рр.

Період	Фактичні надходження ПДВ, млрд грн	Базовий прогноз, млрд грн
2021 р.	536,5	
2022 р.	467,0	
2023 р.	580,8	
2024 р.	621,6	
2025 р.		671,3
2026 р.		725,0
2027 р.		783,0

Джерело: розраховано на основі статистичних даних [11]

Таким чином, у 2027 році очікується досягнення рівня понад 783 млрд грн фактичних надходжень ПДВ. Такий результат можливий за умови реалізації комплексу економічних та організаційних заходів. По-перше, необхідно забезпечити стає економічне зростання шляхом підтримки виробництва, інвестицій та внутрішнього попиту, а також сприяти відновленню зовнішньоекономічної діяльності, яка є важливим джерелом формування ПДВ. По-друге, ключовим чинником виступає підвищення ефективності адміністрування податку: цифровізація процесів, автоматизація перевірок, мінімізація схем ухилення від сплати та посилення контролю за ризиковими операціями. По-третє, важливою умовою є забезпечення макроекономічної стабільності, що передбачає контроль інфляційних процесів, валютних коливань та прогнозованість бюджетної політики. Таким чином, досягнення прогнозованого рівня надходжень ПДВ у 2027 році можливе лише за умови комплексного поєднання економічного відновлення, ефективного адміністрування та стабільної макроекономічної політики, що потребує узгоджених дій державних органів та бізнесу.

Висновки до розділу 3.

1. Визначено основні недоліки в адмініструванні ПДВ, серед яких часті зміни законодавства, значний обсяг тіньової економіки, низький рівень довіри платників до державних інституцій, технічні збої електронних сервісів та непрозорість алгоритмів ризик-орієнтованого контролю.

2. Впровадження електронних технологій у сфері адміністрування ПДВ в Україні, зокрема SAF-T UA, спрямоване на підвищення прозорості, ефективності та гармонізації з міжнародними стандартами. Зарубіжний досвід підтверджує,

що цифровізація та стандартизація податкових процесів є ключовими чинниками зменшення податкового розриву та формування довіри між бізнесом і державою.

3. Для підвищення ефективності адміністрування ПДВ в Україні варто забезпечити стабільність і передбачуваність податкового законодавства, удосконалити систему ризик-орієнтованого моніторингу та інтегрувати Єдиний реєстр податкових накладних з іншими державними базами. Додатково доцільно розвивати цифрові сервіси, зменшувати адміністративне навантаження на бізнес і проводити системну інформаційно-освітню роботу серед платників податків.

ВИСНОВКИ

1. Податок на додану вартість є одним із найважливіших непрямих податків сучасної економіки, що забезпечує стабільні бюджетні надходження та виконує регулюючу функцію. Його сутність полягає у нарахуванні на кожному етапі виробництва та реалізації, проте фактичним платником виступає кінцевий споживач. Такий механізм дозволяє державі ефективно вилучати кошти без прямої участі податкових органів у процесі стягнення. Універсальність ПДВ проявляється у застосуванні як до імпортних, так і до внутрішніх операцій, хоча механізми адміністрування суттєво відрізняються.

2. Історично ПДВ виник у XX столітті та швидко поширився у світі, ставши обов'язковим елементом податкових систем більшості країн. В Україні він був запроваджений у 1992 році, а з 2011 року його регулювання інтегроване до Податкового кодексу. Система ставок дозволяє державі гнучко впливати на попит і підтримувати соціально значущі сфери. Ключовим елементом адміністрування є податкова накладна, яка підтверджує право на податковий кредит і забезпечує прозорість операцій.

3. ПДВ забезпечує найбільшу частку серед податкових надходжень. У 2021 році його частка становила понад 41%, проте у 2022–2023 роках через війну вона знизилася до 21–26%. У 2024 році спостерігається ознака стабілізації, що свідчить про поступове відновлення економічної активності.

4. Аналіз індикаторів фіскальної ефективності та ефективності адміністрування показав негативну динаміку: зниження ефективності адміністрування, відставання фактичних надходжень від планових та зростання податкового розриву. У 2022–2024 роках коефіцієнт збирання ПДВ знизився до 0,76–0,78, що свідчить про втрати бюджету та послаблення контролю.

5. Система електронного адміністрування ПДВ значно спростила взаємодію бізнесу з податковими органами, проте залишається складною для малих підприємств і не завжди ефективно протидіє схемам ухилення. Поширені випадки фіктивного кредитування та завищення вартості товарів при бюджетних закупівлях знижують надходження до державного бюджету.

6. Зарубіжний досвід, в якому цифровізація та стандартизація податкових процесів є ключовими чинниками зменшення податкового розриву та формування довіри між бізнесом і державою. Україна може використати ці практики для вдосконалення власної системи, зокрема шляхом інтеграції Єдиного реєстру податкових накладних з іншими державними базами та розвитку електронних сервісів.

7. Подальший розвиток системи адміністрування ПДВ має ґрунтуватися на стабільності законодавства, прозорості правил та цифровізації процесів. Впровадження SAF-T UA може гармонізувати українське адміністрування з міжнародними стандартами, автоматизувати перевірки та знизити ризики шахрайства. Це дозволить підвищити прозорість фіскальних процесів і сформувати сприятливе бізнес-середовище.

8. Прогнозні розрахунки свідчать, що у 2027 році надходження ПДВ можуть перевищити 783 млрд грн за базовим сценарієм. Досягнення цього рівня можливе лише за умови комплексного поєднання економічного відновлення, ефективного адміністрування та стабільної макроекономічної політики.

9. Для підвищення ефективності адміністрування необхідно забезпечити стабільність законодавства, інтеграцію державних баз, розвиток цифрових сервісів та формування культури добровільної сплати податків. Комплексне поєднання економічного відновлення, ефективного адміністрування та стабільної макроекономічної політики є ключем до досягнення прогнозованих результатів і формування прозорої, справедливої та стійкої податкової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз фіскального навантаження та ефективності ПДВ / USAID. 2024. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine-tax-reform-project>
2. Бачинський В. І., Помулева В. М. Актуальні аспекти обліку ПДВ при придбанні товарів. *Інноваційна економіка*. 2020. № 33/44. С. 175–181. DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.25
3. Валовий внутрішній продукт / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2024/>
4. Васильєва Т. А. Проблеми адміністрування ПДВ в Україні. *Вісник Харків. нац. економічного університету*. 2022. № 102.
5. Велика жовтнева податкова революція — бізнес-омбудсмен про головну проблему підприємців часів війни. URL: <https://thepage.ua/ua/news/blokuvannya-podatkovih-nakladnih-2024-biznes-ombudsmen-i-biznes-pro-virishennya-problemi>
6. Про порядок введення в дію Закону України «Про податок на добавлену вартість» : Постанова Верховної Ради України від 20.12.1991 р. № 2008-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2008-12#Text>
7. Відшкодування ПДВ / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vat-refund>
8. Гавриленко Н., Грищенко О., Козіцька Н. Вплив цифрових трансформацій на зміст фіскального адміністрування. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-38>.
9. Дахнова О. Є., Білик М. Ю. Оцінка індикаторів фіскальної ефективності ПДВ в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 431–435.
10. Ухилення від оподаткування ПДВ / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist/-rezalt/660569.html>
11. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

12. Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2014 р. № 569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#Text>.

13. Доходи держбюджету України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/>

14. Податок на додану вартість: особливості адміністрування і відшкодування / Т. Маршалок, М. Матвієнко, Д. Андрієнко, Л. Задорожня. Київ : Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської школи економіки, 2023. 20 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/07/Eksplei--ner_PDV.pdf

15. Методика проведення перевірки достовірності, повноти нарахування та сплати податку на додану вартість : Наказ Держ. податкової служби України від 09 червня 2023 р. № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0446912-23#Text>

16. Імплементація SAF-T UA в Україні / KPMG Україна. 2024. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2024/05/ukr-saf-t-ua.pdf>

17. Імплементація SAF-T UA в Україні: аналіз та перспективи. 2024. URL: <https://pravo.ua/implementatsiia-saf-t-ua-v-ukraini-analiz-ta-perspektyvy/>

18. Впровадження SAF-T по всій Європі / VATupdate. 2025. URL: <https://www.vatupdate.com/2025/05/18/briefing-document-saf-t-implementation-across-europe/>

19. Карпенко С. П. Оподаткування доданої вартості: європейський досвід та українські реалії. *Ефективна економіка* : електронний журнал. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3650>

20. Податкова поведінка громадян України: результати опитування / Київський міжнар. інститут соціології (KMIC). URL: <https://www.kiis.com.ua>

21. Купчак М. Я., Саміло А. В. Податковий менеджмент : навч. посібник. Львів : ЛДУ БЖД, 2020. 185 с.

22. Латковський П. П. Цифровізація податкового адміністрування в Україні: основні надбання та проблеми. *Економічна теорія та право*. 2024. № 4(59). С. 58–78. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-59-4-58>

23. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2021 рік / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2021_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf

24. Топ-3 схеми ухилення від сплати податків: як їх змінила війна і боротьба з «тінню» / Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/11/18/139702821/>

25. Про затвердження Методики проведення перевірки достовірності, повноти нарахування та сплати податку на додану вартість : Наказ ДПС від 09.06.2023 р. № 446 / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/podatkoviy-audit/nakazi/78241.html>

26. Національні рахунки (ВВП) / Держстат України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_pot_u.htm

27. Огляд судової практики з податкових питань / KPMG Україна. 2024. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2024/07/ohlyad-sudovoyi-praktyky-z-podatkovykh-pytan.html>

28. Лисняк В. ПДВ 2025: ставки, строки сплати, адміністрування та відшкодування. *7eminar* : веб-сайт. URL: <https://7eminar.ua/news/10660-pdv>

29. Податкова накладна – 2025: інструкція зі складання та реєстрації (+10 прикладів заповнення ПН). URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/104163-podatкова-nakladna-2025-instrukciia-zi-skladannia-ta-rejestraciyi-10-prikladiv-zapovnennia-pn>

30. Податкове адміністрування / OECD. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/tax-administration.html>

31. Податкове право України : навч. посібник / Сопільник Р. Л., Ковалів М. В., Проць І.М. та ін. Львів : СПОЛОМ, 2023. 362 с.

32. Про систему електронного адміністрування ПДВ : лист Держ. фіскальної служби України від 19.01.2015 р. № 1403/7/99-99-19-03-01-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1403872-15#Text>

33. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. Розділ V. Податок на додану вартість. URL: <https://i.factor.ua/ukr/law-24/section-123/?srsltid=AfmBOoojSGzc5ExNWPYiFNDbyXFXZgmsniGDTgNoWiByM8F2FV4RLzK1>

34. Шабельніков А. Податкові накладні та їх блокування в Україні – тренди 2024. URL: <https://evrikalaw.com.ua/2024/10/20/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D1%97%D1%85-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2/>

35. Податок на додану вартість (ПДВ): повний посібник 2025. URL: https://yankiv.com/ua/podatok-na-dodanu-vartist-pdv-povnyj-posibnyk-2025/#So_take_PDV_i_ak_vin_pracue

36. Податок на додану вартість: особливості нарахування і відшкодування – Праве діло, 2024. URL: <https://pravoedelo.ua/pdv-osoblyvosti-narahuvannya-ta-vidshkoduvannya/>

37. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо впровадження електронних перевірок (е-аудит) / Міністерство фінансів України. 2021. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%97%D0%A3_%D0%B5_%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82_05072021_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf

38. Про затвердження форми податкової накладної та Порядку її заповнення : Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2015 р. № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-16#Text>.

39. Кислиця А. В. Проблеми сплати ПДВ в Україні під час євроінтеграції. *Universum*. 2023. № 3. С. 17–27..

40. Шульга Т. М., Сторчак А. О. Адміністрування податків на додану вартість. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 462–464. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/111>

41. Судова практика в податкових спорах: останні тенденції. 2024. URL: <https://armada.law/blog/sudova-praktyka-v-podatkovyh-sporah-ostanni-tendencziyi/>

42. Сутність податку на додану вартість. URL: https://pidru4niki.com/1462011755130/ekonomika/podatok_dodanu_vartist.

43. Цікаво про податки: історія податку на додану вартість (ПДВ). *Агрохім-партнер*: веб-сайт. 2024. URL: <https://agrohp.com.ua/news/novina-92>.

44. Цюра О. Простими словами про ПДВ або що таке ПДВ? 2024. URL: <https://blog.radzivill.net/tax1>

45. Шуневич А. С. Фіскальна ефективність податку на додану вартість в контексті оптимізації непрямого оподаткування. *Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка*. 2020. Вип. 1. С. 66–72.

46. Що таке ПДВ і навіщо він потрібний? URL: <https://www.ukrlib.com.ua/pub/article.php?articleid=3124>

47. Щодо відшкодування податку на додану вартість / Асоціація платників податків України. URL: <https://appu.org.ua/main-news/shhodo-vidshkoduvannya-podatku-na-dodanu-vartist/>

48. Щодо відшкодування податку на додану вартість / Державна податкова служба України. URL: <https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/760484.html>

49. Як європейські країни впроваджували SAF-T і що чекає на український бізнес. *EconomistUA.com*: веб-сайт. 2024. URL: <https://economistua.com/yak-yevropejski-krayiny-vprovadzhuvaly-saf-t-i-shho-chekaye-na-ukrayinskyj-biznes/>

50. Як перевірятимуть нарахування та сплату ПДВ: методика від податкової. *Судово-юридична газета в Україні*. 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/273513-kak-budut-proveryat-nachislenie-i-uplatu-nds-metodika-ot-nalogovoy-dokument>

51. Як розрахувати податкове зобов'язання з ПДВ: просте пояснення. URL: <https://business-broker.com.ua/blog/iak-rozrakhuvaty-podatkovye-zobov-iazannia-z-pdv-proste-poyasnennia/>

52. Мазниченко Т. Як українці ухиляються від сплати податків: огляд схем. 2024. URL: <https://fin.informator.ua/uk/yak-ukrajinci-uhilyayutsya-vid-splati-podatkov-oglyad-shem>

53. Янзюк А. А. PEST-аналіз як інструмент стратегічного управління процесами адміністрування ПДВ в Україні. Збірник праць IX Міжнар. наук.-практ. конф. (30 травня 2025 р). м. Житомир: Поліський університет. 2025. С.211-214.

54. Янзюк А. А. Діагностика та моніторинг процесу адміністрування ПДВ в Україні. Курсова робота. Поліський національний університет. Житомир. 2025. С. 23.

55. Янзюк А. А. Ефективність адміністрування ПДВ в Україні. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету (м. Житомир, 27 листопада 2025 р). Поліський університет. 2025. С.179-181.

56. Янзюк А.А. Фіскальна роль та аналіз надходжень ПДВ. Студентські наукові читання 2025. Збірник праць IV Міжнар. наук.-практ. конф. (6-7 листопада 2025 р). м. Житомир: Поліський університет. 2025. С.351-354.